

דבר תורה לפרשת קדושים – ד"ר רבקה רביב

פרשת קדושים פותחת את חלקו השני של חומש ויקרא ומגלה לנו שרעיון הקדושה לא מצטמצם בדל"ת אמות של מתחם המקדש אלא פורץ לכל תחומי החיים – האדם (פרשת קדושים-אמור), הזמן (פרשת אמור) והמקום (פרשת בהר) והוא מאפיין את לשונה של התורה בפרקים י"ט-כ"ז. אם באופן מסורתי הצטמצמה התפיסה הדתית אודות הקדושה בכל מה שקשור למקדש – לעבודת הקרבנות ולמושגי טומאה וטהרה הקשורים אליו - בא חלקו השני של החומש ובישר שהקדושה שייכת לכל תחומי החיים.

האם מדובר בחידוש של חומש ויקרא או שכבר בחומשים הקודמים יש ניצנים לרעיון הזה?

אמנם רוב ההיקריות של הקדושה קשורים למקום התגלות ה', למקדש ולעבודה בו (לדוגמה שמות כח, ב; כט, לא) אך עיון מעמיק יותר מעלה שכבר מפרשת בראשית אנו למדים שיש קדושה לזמן, כיון שה' קידש את יום השבת (בראשית ב, ג), ובהמשך עם ישראל נדרש לקדש את הזמן בחג המצות (שמות יב, טז) ובשבתות (שם טז, כג); במעמד הר סיני התבשרנו שקיימת ציפייה כללית מעם ישראל להיות "ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שם יט, ו) ובפרשת משפטים נדרשים ישראל להיות "אנשי קדש" (שם כב, ל) ולהימנע מאכילת טריפות. גם בחלקו הראשון של חומש ויקרא נקשרת הזהירות מאכילת מאכלות אסורים לא רק בהקשר של טומאה וטהרה אלא גם בהקשר של מושג הקדושה: "כי אני ה' אלהיכם והתקדשתם והייתם קדשים כי קדוש אני ולא תטמאו את נפשתיכם בכל השרץ הרמש על הארץ" (ויקרא יא, מד).

דרישת הקדושה נמצאת גם בחומש במדבר בקדושת הנזיר (במדבר ו, ה) ובנוגע למצות הציצית (שם טו, מ). אפילו קרח משתמש באידיאת הקדושה בכדי לבסס את טיעונו כלפי משה ואהרן "כי כל העדה כלם קדשים ובתוכם ה' ומדוע תתנשא על קהל ה'" (שם טז, ג). בחומש דברים בפרשת ואתחנן הקדושה משתמשת כנימוק להימנעות מעבודה זרה "כי עם קדוש אתה לה' אלהיך בך בחר ה' אלהיך להיות לו לעם סגלה מכל העמים" (דברים ז, ו; יד, ב) ומאכילת מאכלות אסורים (שם יד, כ). בפרשת כי תצא חוזרת התורה ומקשרת את מושג הקדושה להשראת שכינה (שם כג, טו) ובפרשת כי תבוא היא חוזרת על הביטוי "עם קדוש" בהקשרים כלליים (שם כו, יט; כח, ט).

החידוש של חומש ויקרא אם-כך הוא בחיבור שהוא עשה בין שני חלקי הספר – לצד קדושת המקדש, הנובעת מהשראת השכינה, ישנה קדושה גם מחוצה לו, וזה כשלעצמו מהווה רעיון מהפכני. מה למעשה מצפה מאתנו התורה בדרישה שבראש פרשת קדושים "קדשים תהיו כי קדוש אני וה' אלהיכם" ואידם מסוגל להגיע לקדושה?

אם נתבונן בספרות התנאים ניווכח שהם מצאו בתורה שני כיוונים שונים לדרך בא אדם יגיע למצב של קדושה. הראשון מובא בתורת כהנים "קדשים תהיו" (ויקרא יט, ב) - פרושים תהיו" (ספרא א, א, כ"י וטיקן 66). כיוון אחר מצאנו בספרי בהקשר למצוות ציצית "והייתם קדשים לאלהיכם" (במדבר טו, מ) – זו קדושת כל המצוות" (ספרי במדבר, קטו, כ"י וטיקן 32). בספרא הטעימו החכמים שפרישות והימנעות מביאה לקדושה ואילו בספרי עשיית המצוות מקדשת את האדם, בדומה למטבע הברכה שטבעו החכמים

על עשיית מצוות "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על מצות..." כדאי לציין שההסבר של הספרי מבוסס על המשמעות הפשוטה של הכתוב במדבר: "וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתַי וְהִיִּיתֶם קְדוֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם" (במדבר טו, מ).

רש"י ורמב"ן בחרו לבאר את דרישת התורה בראש פרשת קדושים בדרכו של הספרא. אמנם חכמי הספרא לא ביארו ממה האדם יימנע ורש"י ורמב"ן הציעו לכך הסברים שונים. לפי רש"י מספיק להימנע מן העריות ומן העבירות בכדי להגיע לקדושה (כגרסת פירוש רש"י במקראות גדולות, מאגר הכתר), ואילו לפי רמב"ן יש להימנע "מן המותרות". הסברו של רש"י קשה כיון שלא ברורה הכפילות "מן העריות ומן העבירות", בפרט בגרסת פירוש רש"י בכמה עדי נוסח, "מן העריות ומן העבירה", מאחר שכידוע "העבירה" היא עבירת עריות. בין פרשני רש"י היו שהציעו שרש"י ביקש בפירושו להסביר את הסמיכות של פרשת קדושים לרשימת העריות שקדמה לה ולכן פתח בעריות והמשיך בעבירות שמנויות בפרשת קדושים (בפרק י"ט חוזרות ונשנות מילות אזהרה מן העבירות: "תִּיָּאֹו", "תִּשְׁמְרוּ", "אֲלִי", "לֹא"). הסברו של רמב"ן, לפיה התורה דורשת מאתנו מעבר לדרישות המפורשות שלה, קשור לתפיסת הפרישות המאפיינת את דרכו ובאה לידי ביטוי למשל בפירושו לפרשת הנזיר. פירוש מאוחר יותר למושג הקדושה הציע רמח"ל בשער הקדושה במסילת ישרים. לפי הצעתו דרגת הקדושה היא הדרגה הגבוהה ביותר שבה "אפילו מעשיו הגשמיים חוזרים להיות ענייני קדושה ממש" (מסילת ישרים פרק כו).

אם נעמיד את הצעותיהם של רש"י, רמב"ן ורמח"ל נוכל לזהות שלוש מדרגות – לפי רש"י בכדי להגיע לקדושה מספיקה הימנעות מן העבירות ובפרט מן העריות. לפי רמב"ן ההימנעות מן העבירות (ועשיית המצוות) עדיין לא יביאו אותנו לקדושה ועלינו להרחיב את ההימנעות גם מדברים הקשורים לתאוות ולמותרות. ואילו לפי רמח"ל מדרגת הקדושה מחייבת אותנו גם במעשי החולין שלנו לחיות בקדושה. אחתם בטיעון נהדר ששמעתי מאחת ממרצות המדרשה בבר-אילן, הרבנית נחמה אריאל, שטענה בפניי שמדברי רש"י (על פי הגרסה "פרושים תהיו מן העריות ומן העבירה") יוצא שרובם של ישראל, גם אילו הרחוקים מקיום מצוות, חיים כיום בקדושה לפי שהם נמנעים מגילוי עריות. יהי רצון שנזכה להימנע מן העריות ומן העבירות, ונתקדש בקדושת המצוות, וכך יתקיימו בנו שני ההסברים שהסבירו התנאים במדרשיהם ונהיה על כל פנים ראויים לכינוי "אֲנָשֵׁי קְדָשׁ".